

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Rabi Jehuda Lów ben Becalel (1525?–1609) – život
a dílo**

Dobiášová Adéla

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Rabi Jehuda L'ow ben Becalel (1525?–1609) – život
a dílo**

Dobiášová Adéla

Vedoucí práce:

PhDr. Jan Lhoták, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Rodinné poměry rabiho Lówa	4
2.1	Manželství a potomci v životě Maharala.....	4
3	Životní kariéra.....	6
3.1	Moravský vrchní rabinát (1553–1573).....	6
3.2	Praha (1573–1584)	7
3.3	Praha (1588–1592)	8
3.4	Poznaň (1592–1595).....	9
3.5	Praha (1596–1609)	9
3.6	David Gans	10
4	Pražská významná místa spojená s osobou rabiho Lówa	12
4.1	Maharalovo bydliště	12
4.2	Starý židovský hřbitov.....	12
4.3	Staronová synagoga.....	13
4.4	Klausová synagoga.....	14
5	Dílo a ohlasy na něj	15
5.1	První období: 1578–1609	15
5.2	Druhé období: 1793–1850.....	16
5.3	Třetí období: od poloviny 19. století do vzniku Státu Izrael (polovina 20. století).....	17
5.4	Čtvrté období: od vzniku Státu Izrael po současnost	17
5.5	Myšlenkový svět a reformace Rabiho Lówa	19
6	Druhý život rabiho Lówa: rabi a golem.....	21
7	Rabi Lów a golem v uměleckém ztvárnění	24
7.1	Odkaz v německé literatuře	24
7.2	Obraz rabiho Lówa v české literatuře a pověstech.....	24

7.3	Ztvárnění rabiho Lówa a golema v českém výtvarném umění.....	27
7.4	Filmové a divadelní ztvárnění	28
8	Závěr	30
9	Bibliografie	32
9.1	Prameny	32
9.2	Literatura	32
10	Resumé.....	35
11	Přílohy	36

1 Úvod

Přesídlením Rudolfa II. do Prahy v roce 1583 nastalo v dějinách české metropole období, označované konvenčně jako etapa „rudolfínské Prahy“. Přítomnost císařské rezidence přilákala do Prahy celou řadu významných osobností. Mezi ně neodmyslitelně patří i rabi Jehuda Lów ben Becalel (zvaný též Maharal), který v posledních letech svého života zastával post vrchního pražského rabína. O důležitost své osoby se však nezasloužil pouze prestižními funkcemi v židovské obci, ale i svou spisovatelskou tvorbou a učitelskou činností. Rabi Lów udržoval přátelství s Mordechajem Maislem, starostou židovské obce a známý je též pro svou osobní audienci u Rudolfa II. Pro jeho zájem o magii a kabalou – židovskou mystiku – je zhruba od poloviny 19. století spojován s postavou oživeného stvoření z hlíny, golemem. Touto dvojicí se nechala inspirovat řada nejen českých, ale i zahraničních umělců. Jedná se o dramatiky, spisovatele i výtvarníky, z nichž některé v této práci zmíním.

Cílem mé práce, založené vzhledem k možnostem bakalářského pojednání na metodě syntézy, je představit osobu rabiho Lówa nikoli jen jako postavu z pověstí a legend (jíž však svým druhým životem bezpochyby je), ale především jako historicky významného člověka, který svým významem usnadnil sblížení Čechů a českých Židů. Jako myslitele, jenž i v současnosti ovlivňuje vývoj židovského myšlení, a je neoddělitelnou součástí pražského Židovského Města.

První kapitola se zaměřuje na Maharalův rodinný původ. Tato otázka je však velmi málo historicky doložitelná a mnohem více informací nám historické prameny uchovaly o jeho pracovní kariéře. Rabi Lów trávil velkou část svého života na Moravě, kde působil jako vrchní moravský rabín. Svou kariéru střídavě budoval v Praze a Mikulově. Nakonec se po svém druhém sňatku s manželkou Perl přestěhoval trvale do Prahy, kde působil jako vrchní rabín a rektor ješivy v Klausové synagoze. Proto se v následující kapitole zaměřuji na významná místa, která jsou s osobou rabiho Lówa nějak spojena. Jedná se například o Staronovou synagogu, nebo Starý židovský hřbitov, na kterém je společně se svou ženou Perl pohřben. Z jejich tumby se stalo poutní místo, na které návštěvníci hřbitova kladou lístečky s přáními. Jedná se o starou židovskou tradici (vyobrazení tumby je mimo jiné součástí obrazové přílohy). Následně svou pozornost přesouvám k literárnímu dílu Maharala. Popisuji v něm čtyři období Maharalovy tvorby a spisy, které v této době byly napsány. V závěru kapitoly se snažím nastínit

myšlenkový svět rabiho Lówa a pojem reformace, který on chápe spíše jako restauraci starších poměrů. Od tohoto tématu přesouvám svou pozornost k rabimu Lówovi z pověstí a legend. Toto téma nelze zahájit jinak, než vypořádáním se s otázkou autenticity spojení židovského myslitele s golemem. V souvislosti s tím pak zmiňuji několik umělců, kteří postavu rabiho Lówa či golema ve svých dílech jakýmkoli způsobem ztvárnili.

Při tvorbě své práce jsem čerpala velké množství informací z knihy *Cesta života: rabi Jehuda Leva ben Becalel (kol. 1525–1609)*. Jedná se o sborník statí a studií, který byl vydán u příležitosti 400. výročí úmrtí rabiho Lówa a je nejnovějším shrnutím znalostí o osobnosti velkého rabína. Jednotliví autoři se zaměřují jako na biografické otázky o původu Maharala, tak i na jeho literární tvorbu a samozřejmě dobový kontext. Například jeho vztahy s obyvateli Židovského Města a na místa, která jsou s jeho osobou spojena. Opominuty nejsou ani otázky odrazu rabiho Lówa v umění a literatuře. Sborník je vědeckou protiváhou vůči starší literární tradici, která vznikla o rabim v 19. a 20. století a které jsem rovněž alespoň rámcově využila.¹ Přihlédnout jsem již bohužel nemohla k v těchto měsících vydávané práci Pavla Sládka *Jehuda Leva ben Becalel. Maharal a jeho náboženská filosofie*.

Kromě literatury jsem pracovala i s pramennou bází, kterou tvoří v první řadě dochovaná díla samotného rabiho Lówa. Jedná se zejména o dílo *Ner micva* (Světlo příkázání) pojednávající o židovském svátku Chanuka, nebo o knihu *Derech chajim = Cesta života*, která tvoří komentář k jednomu celému traktátu Talmudu. Dalším cenným pramenným zdrojem je samozřejmě dílo Davida Ganse, který byl učedníkem rabiho Lówa. Gans ve svém díle *Cemach David* (Ratolest Davidova) popsal setkání rabiho Lówa s císařem Rudolfem II. Jedná se o jediný historicky autentický dochovaný zdroj o tomto setkání, jelikož samotný Maharal se o něm nikde ve svých spisech nezmiňuje. Kromě výše zmíněné literatury jsem také nahlédla do většího množství článků historika Vladimíra Sadka, který se na osobu rabiho Lówa ve svých studiích často zaměřuje, a samozřejmě do další odborné literatury z pera historiků a archivářů, zaměřujících se na širší kontext dějin židovského národa na našem území. Tomáš Pěkný zmapoval přehlednou historii Židů v Čechách a na Moravě. Jelikož rabi Lów působil nejen jako vrchní rabín v Praze, ale i v Mikulově, byla pro mě tato kniha velkým přínosem. Pro

¹ JIRÁSEK, Alois, *Staré pověsti české*, Praha 1999; MEYRINK, Gustav, *Golem*, Praha 1993; NEZVAL, Vítězslav, *Praha s prsty deště*, Praha 2000; SVÁTEK, Josef, *Pražské pověsti a legendy*, Praha 2002.

účely práce a sledování druhého života rabiho Lőwa (zejména v kapitole *Rabi Lőw a golem v uměleckém ztvárnění*) jsem využila, jak jsem již uvedla, i několik děl, která reprezentují krásnou literaturu. Jedná se například o dílo historika města Prahy Václava Vladivoje Tomka *Pražské židovské pověsti a legendy*. Kniha je vystavěna na historických faktech, je však doplněna o vlastní autorovu naraci tak, aby zaujala soudobého čtenáře.

2 Rodinné poměry rabiho Lówa

Rabi Lów je podle dochovaných rukopisů Davida Ganse jedním ze čtyř synů, jejichž otcem byl muž jménem Becalel, kterého si vzala za manžela dcera Chajima z Issenheimu. V knize *Cemach David* David Gans hovoří o strýci z otcovy strany rabi Ja'akovovi.² „Rabi Ja'akov blahé paměti byl z otcovy strany strýcem čtyř bratrů, kteří se stali proslulými učenci a představenými ješiv: náš učitel rabi Chajim z Friedbergu, náš učitel rabi Leva, náš učitel rabi Sinaj a náš učitel rabi Šimšon.“³ K tomuto tvrzení o původu rabiho Lówa se přiklání většina historiků, ale jelikož nejsou žádné dochované informace o Maharalových rodičích, nelze to tvrdit s jistotou.

Rabi Lów se tedy narodil v Poznani přibližně roku 1525. Zatímco on se ve svém díle nikdy nezmínil o svém rodišti, informace nám poskytl spis *Vikuach majim chajim*. Ten je dílem bratra rabiho Lówa Chajima z Friebergu. V něm uvádí, že Poznaň je místem, kde se narodil a strávil dětství. Z toho lze usuzovat, že toto město je rodištěm i jeho o rok mladšího bratra Jehudy. Dále ve spise informuje o době svých studií v Krakově. Někteří historikové se domnívají, že v tomto městě s ním pobýval a studoval určitou dobu na ješivě i Jehuda, a osvětlují tím Maharalovy vazby na tamní významné osobnosti. Podle jiných studoval Jehuda u Šloma Luria, zvaného Maharšal, a to v polském městě Přemyšlu. Tato teorie však byla vyvrácena, jelikož neexistují žádné důkazy, že by v Přemyšlu Maharšal někdy působil jako učitel, nebo že by Maharal byl jedním z jeho žáků. Většina historiků se tedy shodne na tom, že Maharal byl hlavně samouk, který se samozřejmě musel vzdělávat u nějakého rabína, ale o jeho totožnosti a metodách výuky se nikdy nezmínil.⁴

2.1 Manželství a potomci v životě Maharala

Maharal byl ve svém životě ženatý dvakrát. Za první manželku je pokládána dcera Avrahama Chajuta, o které však nejsou dochovány žádné informace kromě jména otce.⁵ Jeho druhou ženou byla Perl, dcera rabiho Šmuela bar Jakoba. Na základě svého sňatku

² PUTÍK, Alexandr, DEMETZ, Peter (ed.), *Cesta života: Rabi Jehuda Leva ben Becalel (kol. 1525–1609)*, Praha 2009, s. 42–43.

³ GANS, David ben Šlomo, *Ratolest Davidova*, Praha 2016, s. 226.

⁴ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 50–51.

⁵ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 57.

s ní se rabi Löw odstěhoval do Prahy.⁶ „*O Perl víme ještě méně, než o první Maharalově ženě. Jisté je snad jen to, že nepocházela z Prahy*“.⁷

Nedostatek informací o Maharalových ženách se odráží i na informacích o jeho dětech. Jelikož nemůžeme přesně určit, které manželství jako dlouho trvalo, není možno ani určit, kteří z Maharalových potomků jsou dětmi Perl a které naopak zplodil se svou první ženou. V závislosti na historických okolnostech ale můžeme předpokládat, že se většina z nich narodila na území Moravy v době, kdy Maharal působil jako moravský zemský rabín. Maharal zplodil dohromady devět dětí, z nichž dva byli chlapci (Mordechaj, Becalel Charif) a sedm zbylých děvčata (Sara, Lea, Fegla, Gitl, Reichl, Tilla, Realina). Nejznámější je syn Becalel, který v Kolíně nad Labem zřídil ješivu. Z dcer je nejvíce upomínána Fegla. Jednalo se údajně o ženu velmi vzdělanou se zájmem o dobročinnost. Vdala se za potomka Gersonidů, kteří vlastnili tiskařskou firmu – Jicchaka Kohena. Ten se následně po vzoru rabiho Löwa stal vrchním moravským rabínem.⁸

⁶ SADEK, Vladimír, *Židovská mystika*, Praha 2009, s. 127.

⁷ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 57.

⁸ KLEMPERER, Gutmann, *Pražský rabinát: od časů rabiho Löwa ben Becalel, známého pod jménem rabi Löwe, až do našich časů (1609–1879)*, Praha 2008, s. 28.

3 Životní kariéra

O kariéře rabiho Lőwa máme na rozdíl od doby jeho studií daleko více informací. I zde však historikové tápou a to zejména v období před tím, než začal zastávat první rabínský post. Informace o jeho profesionální kariéře přináší opět David Gans a to ve své kronice *Cemach David*: „Byl hlavou ješivy a předsedou rabínského soudu nade vší zemí Moravskou po dvacet let. Potom přišel roku 333 (1573) sem, do svaté obce pražské, a měl mnohé žály a založil dům shromáždění učenců, známé učiliště (bejt hamidraš) zvané Klaus. A vyučoval v něm Tóře po jedenáct let a později ještě čtyři roky. A nyní, ve čtvrtek 4. ijaru 352 malého počtu (16. dubna 1592) vyjel na vozech do svaté obce poznaňské a stal se tam podruhé představeným ješivy a předsedou rabínského soudu nad celou diasporou Polska.“⁹

3.1 Moravský vrchní rabinát (1553–1573)

Moravský vrchní rabinát je pokládán za Maharalovo nejdéle trvající zaměstnání. I když se samozřejmě historikové opět potýkají s nedostatkem informací, z dochovaných spisů je zřejmé, že do této funkce Maharal vstoupil v roce 1553. Jelikož v 16. století sídlo rabinátu nebylo ještě pevně stanovené, nemůžeme přesně říci, kde a kdy se přesně v období dvaceti let Maharal nacházel. Na základě díla jednoho z Maharalových žáků Šmuela ben Eleazara z Opatówa lze předpokládat, že rabi Lőw určitý čas působil v Mikulově. Zároveň však existují dochované informace o tom, že moravští rabíni sídlili v Prostějově. Tedy není vyloučeno, že se Maharal v období již zmíněných dvaceti let stěhoval.¹⁰

V období, kdy Jehuda Leva ben Becalel působil jako moravský vrchní rabín, se tento titul volil doživotně. Vrchní rabín měl soudní pravomoc jak v oblasti náboženství, tak v řešení soudních sporů. Pod jeho pravomoc spadala Velká zákonodárná rada (Velká rada starších), v níž byly zastoupeny všechny židovské obce na území Moravy. Scházela se vždy jednou za tři roky. Jeho pravomoc zahrnovala i dohled nad Malou radou starších. Ta se skládala ze šesti členů. Vždy dva zástupci za každý moravský kraj.¹¹

⁹ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 61.

¹⁰ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 64.

¹¹ BRÁNSKÝ, Jaroslav, *Židé v Boskovicích*, Boskovice 1999, s. 215.

I na Moravě a při své funkci vrchního rabína se Maharal nepřestával věnovat psaní svých knih a výuce mladých židů. Mezi jeho významné spisy z tohoto období patří například kodifikace statut zemského židovstva, později známá jako *Šaj takanot* (Tři sta jedenáct ustanovení). Tato kodifikace sloužila zejména k efektivnímu fungování židovské samosprávy a mezi její hlavní znaky se řadil například důraz na financování židovského školství.

Situace, za které Maharal doživotní post vrchního moravského rabína opustil, není jasná. Možná byl důvodem pro jeho odchod jistý spor o rituálně nečisté víno. Maharal se pokusil o prosazení přísného zákazu požívání takového vína. I když svou výhru považoval za jistotu, nakonec neuspěl. Jediným výsledkem, kterého dosáhl, bylo zavedení požehnání pro jezuity, kteří jím navržený, ale neschválený zákaz i přesto dodržovali.¹²

3.2 Praha (1573–1584)

V intervalu těchto let Maharal působil jako učitel v Klausové synagoze. Jeho učebna byla podle jistých historiků a kronikářů, mezi něž patřil i David Gans, otevřena nepřetržitě. Scházeli se v ní mladí učenci za účelem společného studia a rozmlouvání.¹³ Důkazem o jeho působení zde je jeho podpis pod volebním řádem ustanoveným rabíny, mezi které patřil například Meier z Padovy. Je také možné, že v této synagoze v tuto dobu zastával post přisedícího rabínského soudu. V Klausové synagoze se konaly tradiční sobotní bohoslužby, při kterých rabi Lów kázal a šířil své radikální názory nejen mezi studenty, ale i mezi laickou veřejností. Jeho cílem bylo otevřít židovskou komunitu okolnímu světu, a zároveň zachovat ducha své doby.¹⁴ Jelikož již nezastával tak důležitou funkci jako na Moravě, měl v tomto období více času na tvorbu svých děl. Svou první knihu *Gur arje* (Lvíče) vydal v Praze roku 1578.

Jelikož byl Maharal jednou z nejvzdělanějších osob v tehdejší židovské Praze, po smrti tamního rabína Jicchaka Melnika roku 1583 přejal některé z jeho funkcí. Například mu bylo svěřeno kázání na *Šabat tešuva* (24. září 1583) což bylo podle tradice výsadní právo vrchních rabínů. I přes tuto výsadu byl však post vrchního rabína svěřen Jicchaku Avrahamovi Chajutovi. Toto rozhodnutí bylo ovlivněno velkým

¹² PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 64.

¹³ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 441.

¹⁴ NEHER, André, *Pražský Maharal v době své a dnešní*, In: *Židovská ročenka 5736/1975–1976*, Praha 1975, s. 63–64.

množstvím faktorů. Mezi ně patřila například forma výuky, nebo to, že Chajut neměl v Praze moc příbuzných, a tak nebyl spojován s místními spory jako Maharal. Dále pak toto rozhodnutí samozřejmě ovlivnil i Maharalův názor na sociální poměry a jejich kritika. Ta byla zaměřena hlavně proti bohatým a ve prospěch chudých. To se však nelíbilo laické veřejnosti, která stála ve vedení obce. Ta měla mimo jiné za úkol ustanovovat vrchního pražského rabína. Tento poslední argument bývá označován jako stěžejní důvod, pro který byl prozatím Maharalovi post vrchního pražského rabína odepřen.¹⁵Následně se odstěhoval z Prahy zpět do Poznaň, kde působil mezi lety 1584–1587 jako vrchní rabín. Dokladem tohoto tvrzení je statuta židovské obce v Prostějově, kterou rabi Lów podepsal 27. září 1587, a ve které je označen titulem vrchního poznaňského rabína.

3.3 Praha (1588–1592)

Přesné datum Maharalova návratu do Prahy není známo. Avšak v dopise, který jistý představený krakovské obce Lejzer Morawczyk poslal svému synovi do Prahy roku 1588 je uvedeno, že má pozdravovat rabiho Lówa. Můžeme tedy předpokládat, že na podzim roku 1588 se rabi Lów nacházel v Praze a působil zde jako rabín. O jeho přítomnosti v Praze píše ve svém díle i David Gans, který podává zprávu o tom, že rabi Lów opět působí v Klausové synagoze. Maharal během svého druhého působení v Praze vydal jedno ze svých nejvýznamnějších děl, *Derech ha-chajim* (Cesta života). Kromě toho, že vydal tento důležitý spis je ale pro toto jeho životní období charakteristickým rysem audience u císaře Rudolfa II., kterou opět popisuje David Gans.¹⁶ „*Náš pán, spravedlivý, světlý, veliký a slovný císař Rudolf, nechť je povýšen jeho majestát, ve své milosti a pravdymilovnosti k sobě povolal veleučeného mistra a rabína, pana Levu bar Besal'ela, přijal ho přívětivě a přátelsky a hovořil s ním tváří v tvář, jako mluví přítel s přítelem. A podstata a předmět jejich rozmluvy zůstaly uzavřeny, zapečetěny a skryty. Stalo se tak zde, ve svaté obci pražské, v neděli 3. adaru roku 5352 (tj. 16. února 1592).*“¹⁷

Jiný důvěryhodný zdroj než dílo Davida Ganse, který by hovořil o této schůzce, neexistuje. Jedná se tedy o jedinou autenticky dochovanou zprávu.¹⁸ Považuje se však

¹⁵ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 67–69.

¹⁶ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 71–72.

¹⁷ GANS, David ben Šlomo, *Ratolest Davidova*, Praha 2016, s. 232.

¹⁸ DAVID, Abraham, *The prague Maharal and his participation in the jewish-christian polemics*, In: *Judaica Bohemiae XXXIII.*, Praha 1997, s. 44.

za jisté, že důvodem setkání císaře Rudolfa II. a rabiho Lőwa, byl císařův velký zájem o kabalou a magii. Maharal však nejspíše tímto pozváním moc nadšený nebyl, i když se jednalo o neobvyklou poctu. Jako kabalista měl totiž zapovězeno odpovídat na některé otázky týkající se kabaly a jejích tajemství. Jelikož se ale jednalo o rozhovor s císařem, Maharal musel vystupovat a odpovídat tak, aby v císaři nevzbudil nelibost vůči své osobě i celému pražskému rabinátu.¹⁹

3.4 Poznaň (1592–1595)

Roku 1592 se konaly volby o obsazení dvou rabinátů. Pražského a poznaňského. Jelikož proti Maharalovi byla stále zaujata většina lidí z vedení pražské obce, byl tento post udělen Mordechaji Jaffemu. Rabimu Lőwovi byl ale nabídnut post vrchního rabína v Poznani, kde již působil v letech 1584–1592. Podle informací Davida Ganse Maharal opustil Prahu 16. dubna 1592. Své působení v Poznani zahájil Maharal kázáním o svátku Šavuot. Při této příležitosti znovu otevřel téma financování školství a reformy výuky. Informace o tom, zda se mu podařilo nějaké změny uskutečnit, však nejsou známy. Charakteristická však pro tuto jeho krátkou životní etapu byla jeho vlastní tvorba. Vznikly spisy *Netivot olam* (Stezky světla), které nechal publikovat až roku 1595 v Praze.

3.5 Praha (1596–1609)

Okolnosti, za kterých rabi Lőw opustil Poznaň a kdy se tak stalo, nejsou známy. Další informace o jeho působení se objevuje až 1. ledna 1597 a jedná se o úřední listinu, která se týká poručnictví. Je v ní označen jako pražský vrchní rabín. Historikové se domnívají, že tato funkce spolu s pozicí rektora ješivy (talmudické školy) mu byla přidělena již v roce 1596. „*V Jehudově náhrobním nápisu se uvádí, že více než deset let kraloval v čele učitelů.*“ Tento údaj se tedy nejspíše vztahuje pouze k pozici rektora. Tím byl Maharal až do své smrti v roce 1609. Ve funkci vrchního rabína města Prahy ho roku 1604 vystřídal rabi Efraim Luntschitz.²⁰ Je to zřejmé z textu jmenovacího dekretu, který mimo jiné podepsal sám císař Rudolf II.

Maharal opustil svůj post vrchního rabína na základě rezignace, kterou podal z toho důvodu, že nezvládal svou soudcovskou činnost. Po odstoupení z této funkce se stal život Maharala v Praze převážně poklidným. Veškerý svůj čas věnoval výuce mladých

¹⁹ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 72–73.

²⁰ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 73.

Židů a psaní svých knih a spisů. Mezi jeho spisy napsané v tomto období jeho života řadíme například *Beer ha-gola* (Studna exilu), *Necach Jisrael* (Vítězství Izraele) a *Tiferet Jisrael* (Nádhera Izraele). Samozřejmě ale neustal ve své kazatelské činnosti a jako rabín Staronové synagogy předával své učení a moudrost široké veřejnosti. Zaměřoval se nejvíce na pomoc chudým a na obnovu duchovního života. V této životní etapě také rabi Lów získal značný vliv na bohatého bankéře Mordechaje Maisla, který poskytoval značnou finanční podporu chudým.²¹ Byl také označován jako filantrop a zastával pozici vrchního účetního císaře Rudolfa II. Podílel se na financování synagogy a židovské školy v pražském židovském ghettu, a to včetně Klausové synagogy, na které rabi Lów působil a vzdělával mladé učence.²²

Mordechaj Maisl zemřel v březnu 1601 a na jeho poslední vůli je velmi znatelný vliv rabiho Lówa. Mimo jiné totiž odkázal značné sumy peněz židovským obcím v Poznani a v Krakově a svou soukromou synagogu odkázal do rukou židovské obce.

Sám Maharal umírá 17. září 1609 jako nejvýznamnější osobnost židovské Prahy.²³ Je označován jako typický příklad moderního vědce, astronoma, mechanika a racionalisty osvětské éry.²⁴ Společně se svou ženou Perl je pohřben na Starém židovském hřbitově v Praze.²⁵

3.6 David Gans

Tento učenec je jedním z mála židovských spisovatelů, u kterých existuje přímé spojení s Maharalem.²⁶ U rabiho Lówa na pražské ješivě začal studovat roku 1564. Tím, že byl Maharal jeho mistrem, probudil v něm výrazný zájem o přírodovědné a historické bádání. Dále pak o astronomii, matematiku a geografii, čímž rozvíjel odkaz rabiho Lówa. Z jeho díla se dochovaly práce *Magen David* (Štít Davidův), která pojednává o astronomii. *Nechmad ve-naim* (Příjemný a milý), dílo rovněž zaměřené na o astronomii, a také na historický podíl Židů i nežidů na jejím rozvoji, obsahuje korespondenci mezi Ganssem a Tychonem de Brahe a Johannem Keplerem. Posledním a nejvýznamnějším dílem je dvoudílná kronika *Cemach David* (Davidova ratolest), která vyšla tiskem již roku 1592. První část popisuje historii židovského národa od

²¹ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 75.

²² KURAS, Benjamin, *Nebýt Golema: rabbi Lów, židovství a češství*, Praha 1999, s. 38.

²³ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 75.

²⁴ SADEK, Vladimír, *Social aspects in the work of prague Rabbi Lów (Maharal, 1512–1609)*, In: *Judaica Bohemiae XIX.*, Praha 1983, s. 3.

²⁵ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 443.

²⁶ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 449.

stvoření světa až do roku 1592. Druhá část *Jemot olam* (Dny světa) líčí obecné události dějin. „*Cemach David je považována za první moderní dílo židovské historiografie. Právem, neboť autor vytyčil nové metodologické zásady pro historická zkoumání.*“ Učenec David Gans zemřel 22. srpna 1613 a stejně jako jeho mistr rabi Lów je pochován na Starém židovském hřbitově v Praze.²⁷ Jeho náhrobek je stejně jako tumba rabiho Lówa označen zvířecím symbolem, a to husou stojící na šesticípé hvězdě.²⁸

²⁷ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 453–455.

²⁸ ŠEDINOVÁ, Jiřina, *David Gans: pražský renesanční židovský historik*, Praha 2016, s. 17.

4 Pražská významná místa spojena s osobou rabiho Lówa

Jméno Maharala je neodmyslitelně spojeno s pražským Židovským Městem. Nalézá se zde však málo míst, o kterých můžeme s jistotou tvrdit, že mají přímou spojitost s Maharalem. Dle dochovaných pramenů a tradičních vyprávění bydlel ve dvou domech v Široké ulici, z nichž jeden byl na jeho počest označen emblémem lva. Nejvýznamnějším místem, které je s jeho působením spojováno, je však Staronová synagoga, ve které působil jako rabín a účastnil se tamních bohoslužeb. Dále pak Starý židovský hřbitov, na kterém je pochován a Vysoká synagoga.²⁹

4.1 Maharalovo bydliště

První zmínka o bydlišti Maharala v Praze se nachází v městských knihách z roku 1581. Zápisy odkazují na Širokou ulici, která dříve nesla název Židovská a později Josefovská. Tato třída vždy tvořila hlavní komunikaci Židovského Města a nalézalo se v ní veřejné a kulturní centrum, ve kterém se odehrával téměř veškerý společenský a obchodní život. Dům Maharala s číslem popisným 91 se nacházel na jižní straně Široké ulice a podle pověsti rabína navštívil císař Rudolf II. v doprovodu Tychona Brahe právě zde. Po této návštěvě nechal Maharal do štítu na svém domě vytesat zlatého lva v upomínku toho, že jej zde navštívil císař. Tentýž lev je potom také vytesán do náhrobku, který na Starém židovském hřbitově v Praze označuje Maharalův hrob.³⁰

4.2 Starý židovský hřbitov

Tento hřbitov je označován jako rozlohou největší a stavem nejlépe zachovalý židovský hřbitov v celé Evropě. K jeho založení došlo na počátku 15. století a v 16. a 17. století byl několikrát rozšířen.³¹ „*Starý židovský hřbitov, sloužící jako hlavní židovské pohřebiště nejméně 350 let, obsahuje téměř 12 000 náhrobních kamenů.*“³² Nejstarší čitelný náhrobek z roku 1439 se připisuje básníku, lékaři a kabalistovi rabimu Avigdoru Kara a k umělecky nejcennějším patří náhrobky rabiho Lówa, Mordechaje

²⁹ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 247.

³⁰ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 250–255.

³¹ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 391–392.

³² VLČEK, Pavel (ed.), *Umělecké památky Prahy, Staré Město, Josefov*, Praha 1996, s. 568.

Maisla či žáka rabiho Lówa Davida Ganse.³³ Jedná se o jednu z nejvýznamnějších zachovalých památek z období pražského židovského města.³⁴

Maharalův hrob se nachází u cesty, která vede podél západní zdi hřbitova. Je umístěn mezi hroby Maharalových současníků, mezi které patřil například Jakub Baševi z Treuenberga či Efraim Lunschitz. Stéla je velmi rozložitá. Na délku měří téměř dva metry a je stejně tak vysoká. Skoro půl metru náhrobku je dnes však zasypáno pod zemí, jelikož cesta, u které se nalézá, bývala v minulosti často zpevnována. Náhrobek Maharala a jeho ženy Perl dnes představuje jeden z nejstarších a nejlépe dochovaných náhrobků rudolfínské doby. Je na něm znatelný již plně rozvinutý systém architektonického členění náhrobků, který byl uplatňován na Starém židovském hřbitově ještě několik následující staletí. Ke vztyčení náhrobku došlo nejspíše rok po smrti Perl – Maharalovy ženy, a je na něm parný vliv renesance, která se odráží na výzdobě a v neobyčejném kamenickém provedení.³⁵ Maharalův náhrobek, je také stejně jako jeho dům, označen reliéfem lva. V období renesance a baroka bylo časté, že se na náhrobcích objevovaly motivy zvířat, které znázorňovaly jméno zesnulého (Jehuda Lów).³⁶

4.3 Staronová synagoga

Tato modlitebna je nejstarší zachovanou synagogou ve střední Evropě a hovoří se o ní jako o jedné z prvních gotických staveb na našem území. Brzy po svém založení na konci 13. století se stala duchovním centrem čtvrti a působili v ní významní rabíni, mezi které patřil například David Oppenheim, Jom Tov Lipman Heller či rabi Jehuda Lów ben Becalel.³⁷ „Dnešní vzhled okolí Staronové synagogy je až výsledkem asanace Josefova; dříve neměla dominantní postavení, ztrácela se mezi poměrně vysokými domy, pouze na východní straně se před ní otevíralo menší náměstí.“³⁸ V této synagoze Maharal kázal, navštěvoval bohoslužby a v posledních letech svého života zde působil jako vrchní rabín. Na jeho počest je zde zachováno jeho sedadlo, které vždy zůstává prázdné. Po jeho smrti ho užívali i další vrchní rabíni pražské obce, nakonec však z úcty k Maharalovi vrchní rabín Ezechiel Landau určil, že se nadále nebude používat. Jeho

³³ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 391–392.

³⁴ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, *Starý židovský hřbitov a Klausová synagoga*, Praha 1989, s. 3.

³⁵ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 265–266.

³⁶ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, *Starý židovský hřbitov a Klausová synagoga*, Praha 1989, s. 9.

³⁷ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 394–396.

³⁸ VLČEK, Pavel (ed.), *Umělecké památky Prahy, Staré Město, Josefov*, Praha 1996, s. 552.

současná podoba je přisuzována architektu Josefu Mockerovi, který jej upravil během rekonstrukce synagogy v roce 1883.³⁹

4.4 Klausová synagoga

Tato synagoga, ve které rabi Lów působil jako učitel a mistr, byla založena roku 1564 Mordechajem Maislem. Nachází se v blízkosti Starého židovského hřbitova a svůj název získala jako jedna ze tří menších budov, které nechal vybudovat Mordechaj Maisl na jeho okraji. Stalo se tak k příležitosti návštěvy císaře Maxmiliána II. v Pražském Židovském Městě v roce 1573. Tato modlitebna byla největší synagogou Pražského Židovského Města a rabi Lów v ní působil jako rektor ješivy.⁴⁰ Sloužila také jako místo pro schůze pražského pohřebního spolku, pro který sám rabi Lów vypracoval stanovy.⁴¹

³⁹ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 256.

⁴⁰ SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, *Starý židovský hřbitov a Klausová synagoga*, Praha 1989, s. 29.

⁴¹ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, s. 399.

5 Dílo a ohlasy na něj

Rabi Jehuda Löw ben Becalel, je jedním z nejplodnějších autorů židovského písemnictví 16. století. Ve svém díle představil jedinečnou koncepci židovské náboženské filozofie. Jeho díla jsou sice psána exegetickým způsobem, který byl v jeho době běžný, ale zároveň vykazují známky systematického myšlení s komplexním názorem na člověka, Boha a kosmos.⁴²

Autor započal svou filosoficko-literární kariéru teprve během posledních třiceti let svého života. Jeho životní tvorbu a následný zájem o ni u nejen odborné, ale i laické veřejnosti, můžeme rozdělit do čtyř období, z nichž každé je ovlivněno jinými aspekty Maharalovy tvorby.

5.1 První období: 1578–1609

V této době publikoval Maharal většinu svých spisů. Většinou se tak stalo v Praze, avšak dva nejdůležitější spisy z tohoto období byly vytištěny v Krakově a jeden v Benátkách. Jako první vyšla kniha *Gur arje* (Lvíče), výklad k Rašiho komentáři k Tóře. Tento obsáhlý spis vyšel v Praze roku 1578. Komentáře k Rašimu byly jako literární žánr na přelomu 16. a 17. století velmi oblíbené, a vyšlo zhruba patnáct spisů tohoto druhu, z nichž většina v Praze a v Lublinu. Druhá kniha, *Gevurot ha-Šem* (Mocné činy Hospodinovy), se zabývá tématy vyhnanství a spásy, obzvláště pak vyvedením Izraelského lidu z Egypta.

Konec 16. století se dá označit jako vrchol Maharalovy práce a tiskem jsou vydány jeho čtyři zásadní spisy. Prvním z nich je *Beer ha-gola* (Studna exilu). Tento polemický spis je obranou polemických *agadot* před kritikou z různých stran. Maharal sice přímo nejmenuje ty, kterým jsou jeho slova určena, je však zřejmé, že se jedná o obranu před útoky některých kněží a konvertitů.

Roku 1599 byla vydána dvě díla. První v Praze pod názvem *Necach Jisrael* (Věčnost Izraele). Hlavní myšlenkou díla je budoucí vykoupení a Mesiáš. Druhé nese název *Tiferet Jisrael* (Nádhera Izraele), v němž je shrnuto Löwovo učení o Tóře, její existenci a postavení ve světě.

⁴² PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 139.

Jako poslední z těchto čtyř významných spisů byla vydána kniha, která v podobě komentáře k biblické knize Ester nese název *Or chadaš* (Nové světlo). K tomuto dílu je připojen kratší spis *Ner micva* (Světlo přikázání) pojednávající o Chanuce.⁴³

Spis *Ner micva* (Světlo přikázání) se zaměřuje na téma osmidenního svátku Chanuka. Tento svátek je oslavou a připomínkou vítězství Makabejců nad Seleukovci, řeckou dynastií vládoucí v Sýrii, která prosazovala násilné pořečťování a páchala násilí na židovském lidu. V českém překladu je toto dílo rozděleno do symbolických osmi kapitol, představujících osm svící.⁴⁴

První svíce nese název Danielovo proroctví. „*Jednotlivá království jsou totiž rozdílná, směřují na čtyři různé světové strany a představují opak jednoty. Tak jako je v Tóře uveden na počátku stvoření světa Izrael, tak jsou v úvodu zmíněna i čtyři království, představující nedokonalost světa.*“⁴⁵ Výchozím bodem celého rozboru chanukového zázraku je pro Maharala šest vět Danielova proroctví o těchto čtyřech královstvích. Jedná se o Řeky, Římany, Babyloňany a Peršany, kteří jakožto přemožitelé Izraele jsou součástí Božího plánu.⁴⁶

Ve druhé a třetí svíci se pak autor zabývá konkrétně těmito čtyřmi královstvími. Ve čtvrté svíci samotným státem Izrael, jehož síla jako jediná není tělesná, a proto v tomto světě podléhá větším a silnějším národům.⁴⁷ Pátá až osmá svíce se zaměřují již přímo na svátek chanuku a na dodržování veškerých zvyklostí a postupů při zapalování svící. Tímto se uzavírá seznam spisů, které byly vydány ještě za Maharalova života.⁴⁸

5.2 Druhé období: 1793–1850

Jediné, co v tomto období z autorovy filosofie vyšlo, bylo několik výňatků z knihy *Gevurot ha-šem*, publikovaných v několika vydáních *pesachové hagady*, poprvé nejspíš v Metách roku 1767. V polovině 18. století vyšel spis s Maharalem úzce související a to *Megilat juchasin*. Jedná se o zcela ojedinělé dílo, které ve své době nemá obdoby. Autorem díla byl rabi Meir Perels, tajemník pražského rabínského soudu. Tento

⁴³ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 140–144.

⁴⁴ JEHUDA LEVA BEN BECALEL, *Ner micva: o svátku Chanuka*, Praha 2006, s. 7–8.

⁴⁵ JEHUDA LEVA BEN BECALEL, *Ner micva*, s. 16.

⁴⁶ JEHUDA LEVA BEN BECALEL, *Ner micva*, s. 20.

⁴⁷ JEHUDA LEVA BEN BECALEL, *Ner micva*, s. 56.

⁴⁸ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 144.

sedmistránkový spis zachycuje genealogii Maharalovy rodiny, jeho předky i potomky, od 15. do 18. století.⁴⁹

Samotná Maharalova tvorba však přišla ve známost až zásluhou chasidismu, který rabiho Lőwa označuje pro jeho důraz na humanismus a etiku za svého předchůdce.⁵⁰ V něm se zrodil obnovený zájem o jeho díla. V pozadí tohoto zájmu stál rabi Jisrael Hofstein, který byl zároveň chasidským vůdcem i kabalistou s velkým zájmem o Lőwovu filosofii. Hofstein dokonce sepsal glosy a vysvětlivky k několika Maharalovým knihám, z nichž část byla otištěna v edicích těchto děl a všechny pak byly zahrnuty v menším spisu pod názvem *Geulat Jisrael* (Vykoupení Izraele). Část těchto glos je zřetelně kabalistické povahy. Díky Hofsteinovu vlivu vyšly kolem roku 1800, na přelomu 18. a 19. století nové edice Maharalových děl.

S odchodem Jisraela Hofsteina zájem o Maharala již neutichl. Kolem poloviny 19. století začínají Maharalovy spisy vycházet v Haliči, části Polska, která v té době patřila k habsburské říši. Z tohoto můžeme usuzovat, že se o jeho dílo zajímaly mimo jiné také některé odnože haličského chasidismu.⁵¹

5.3 Třetí období: od poloviny 19. století do vzniku Státu Izrael (polovina 20. století)

V tomto období se centrum zájmu o Lőwova díla nacházelo ve středním Polsku. Do okruhu zájemců o Maharalovo dílo vstupuje nový činitel, a to hnutí *Musar*. Jedná se o duchovní proud usilující o nápravu jednání jedince a prohloubení zbožnosti. Využíval se hlavně v oblastech Litvy, Polska a Běloruska. Zakladatelem hnutí *Musar* byl Jisrael Lipkin a jeho žáci a pokračovatelé. Ti všichni se vyznačovali hlubokým zájmem o Maharalovu abstraktní filosofii.⁵²

5.4 Čtvrté období: od vzniku Státu Izrael po současnost

Ve druhé polovině 20. století se díky akademickým kruhům stává Maharalovo myšlení předmětem vědeckého bádání, jehož výsledky jsou vydávány tiskem. Průkopníkem moderního studia Maharala byl Avraham Ovadja se svou knihou *Ha-ari še-bechachmej Prag* (Lev mezi pražskými mudrci). Velká část díla je věnována tematickému utřídění Maharalovy filosofie.

⁴⁹ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 144–147.

⁵⁰HRDLIČKA, Karel, *Vývoj golemovské tradice v judaismu*, In: Akta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni, Ústí nad Labem 2006, s. 25.

⁵¹ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 147.

⁵² PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 149–150.

Druhým představitelem byl rabi Abraham Kook (1865 – 1935), který působil v Izraeli v první třetině 20. století. Jeho učení čerpalo přímo z Maharalových myšlenek. Jeho žáci a pokračovatelé vytvořili školu, která má dodnes velký kulturní a politický vliv na život v Izraeli. Také odsud vzešla další vlna publikací spojených s Maharalovým jménem.

Zatímco v předchozích obdobích se zájem o Maharalova díla projevoval novým vydáním toho či onoho autorova spisu, pro současné období je typické vědecké bádání. Toto období otevírá objev Maharalova komentáře k talmudickým *agadám*, které se dochovaly v rukopisu v oxfordské Bodleian Library a byly vydány téměř současně ve dvou různých vydáních v Jeruzalémě a v Londýně.

Vycházejí také nové antologie, například od Avrahama Kariva či Chajima Pardese. Mezi díla Pardese patří například nové vydání *Derech chajim*, které obohatil o velké množství poznámek a o odkazový materiál či rejstřík. Dále pak *Netivot olam*, který rozdělil do dvou svazků.⁵³

Kniha *Derech chajim* vyniká mezi ostatními spisy tím, že je souhrnným komentářem k jednomu celému traktátu Talmudu, k traktátu *Avot*. Je to také jediný spis, u něhož je k dispozici čitelný Maharalův rukopis. Traktát *Avot* byl pro Maharala výjimečný, jelikož se nezabývá otázkami náboženského práva, ale plně se věnuje otázkám morálky a dobrých lidských vlastností. V současnosti ustanovili rabíni povinnost studovat tento traktát každý šabat mezi Pesachem a Roš hašana.⁵⁴

Dílo *Netivot olam* je rozděleno do dvou svazků, které nesou názvy: *Stezka návratu* a *Stezka Tóry*. Hlavním tématem celého díla je vnímání etiky lidského konání podložené citáty z Tanachu a Talmudu.⁵⁵

Výše zmíněná díla jsou výběrem z Maharalových rukopisů. Jelikož se k některým dochovalo více opisů, můžeme hovořit celkem o čtrnácti rukopisech. Autorova tvorba byla samozřejmě obsáhlejší, ale některé jeho spisy zanikly například v roce 1689 při požáru pražské židovské čtvrti. Jiné se ztratily na přelomu 17. a 18. století kdy v Praze docházelo k velkým konfiskacím hebrejských knih. Mezi nejváženější patří tři rukopisy, které jako jediné byly vydány ještě za Maharalova života. Prvním je *Gevurot ha-Šem*,

⁵³ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 154–158.

⁵⁴ JEHUDA LEVA BEN BECALEL, *Cesta života = Derech chajim*, Praha 2009, s. 7–8.

⁵⁵ JEHUDA LEVA BEN BECALEL, *Stezka návratu: výběr z knihy Netivot olam*, Praha 2007, s. 7–9.

na kterém jsou patrné znaky Maharalovy práce. Autor sám provedl hojně opravy a doplnil text. Historici se domnívají, že rukopis byl opisován v Mikulově, nebo v Praze a v současnosti je uložen v Oxfordské knihovně. Druhým rukopisem je *Gur arje*. Tento spis se bohužel dochoval neúplný a je uložen v Cambridgeské univerzitní knihovně. Na stejném místě je uložen i třetí rukopis, který stejně jako předchozí, nese název *Gur arje*. V tomto případě se však jedná o úplné dílo a autor v něm popisuje pouze oddíl *Berešit*. Zbylé rukopisy můžeme rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří komentáře k *agadám* (vyprávěním a pověstem) a druhá sestává z *novellae* (výklady k Talmudu). Uloženy jsou v Oxfordu, Cambridge, Varšavě a Jeruzalémě.⁵⁶

Autorova díla jsou psána hebrejsky a vyznačují se častým opakováním probíraných témat. To je nejspíše důsledek Maharalovy pedagogické činnosti. Rukopisy, které vznikly za Maharalova života, byly nejčastěji vydávány v hebrejské tiskárně rodiny Gersonidů.⁵⁷

V současnosti vycházejí nové překlady Maharalových děl do angličtiny a francouzštiny. Anglické překlady jsou výběrové, upravené a určené čtenářům především z okruhu hnutí *Musar*. Francouzské překlady jsou oproti anglickým důkladnější a serióznější. Na počátku 21. století zájem o Maharalova díla stále roste. Důkazem tohoto růstu je četné vydávání článků a knih, které jsou věnovány Maharalově osobnosti a dílu. Důležitá jsou však i nová vydání jeho spisů.⁵⁸

5.5 Myšlenkový svět a reformace Rabiho Lówa

Rabi Lów je označován jako sociální a náboženský myslitel. Zároveň je ale také zastáncem starobylé tradice a může být řečeno, že samotnou reformaci pojímal spíše jako restauraci starších poměrů z období středověku. „*V myšlení rabi Loewa hraje dominantní úlohu judaisticko-teologická tradice, v jejímž jménu zavrhoval profánní vědění nežidovského původu.*“⁵⁹ Ve věcech filosofických rozlišuje realitu na třech úrovních. Jedná se o realitu nebeskou, pozemskou a prostřední. Nebeská a prostřední jsou reality, které jsou v protikladu a jsou neslučitelné. Výjimkou je lidská bytost, která je váže dohromady. Člověk představuje uzel, který svazuje všechny živé bytosti dohromady

⁵⁶ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 123–126.

⁵⁷ SADEK, Vladimír, *Židovská mystika*, Praha 2009, s. 128.

⁵⁸ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 158.

⁵⁹ SOUSEDÍK, Stanislav, *Židovská filosofie v českých zemích do sklonku 17. století*, In: Teologické texty 1999/1, Praha 1999, s. 22.

a umožňuje tím jejich existenci. Člověk byl ale Bohem stvořen nedokonalý a nedokončený. Je tedy přirozeností každé lidské bytosti, aby realizovala svou podstatu, a současně musí také pracovat na dokončení Božího plánu stvoření. Maharal, jakožto zastánce tradice, prosazoval mimo jiné individuální dosažení *devekut*. Jedná se o přimknutí člověka k Bohu. Toto snažení je spojeno s židovskou mystikou po celou její historii. Pojem *devekut* se traduje i v chasidismu, do něhož ho vnesl právě rabi Lów. Zde se *devektu* dosahuje jen intenzivní vírou v Boha. Víra pro Maharala představuje ztělesnění všech přikázání a je tedy nejlepším synonymem pro *devekut*.⁶⁰

Mimo otázek filosofických se rabi Lów zabýval i otázkami školství. I zde pro něj reforma představovala pouze restauraci již zaniklých metod a názorů. „Podle Lówa předchozí generace ustanovily studijní plán, který jeho generace odvrhla a který se on snažil znovu obnovit.“ Přichází s návrhem nového učebního rozvrhu na ješivě. Jedná se o systematický rozvrh, který postupuje od Mišny přes Talmud, až ke studiím židovské halachy. Tyto inovace, se kterými Lów přicházel, se staly jedním z hlavních důvodů, proč mu byl v roce 1583 odepřen post vrchního pražského rabína. Dnes jsou však oslavovány jako pokrokové a tvoří základ současného židovského myšlení.⁶¹

⁶⁰ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 84–97.

⁶¹ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 104–107.

6 Druhý život rabiho Lówa: rabi a golem

V současnosti žije rabi Lów mezi odbornou veřejností jako učenec, filosofii a renesanční myslitel. Ve všeobecném povědomí nejen českém, ale i světovém je ovšem spojován téměř výlučně se stvořením člověka z hlíny – bájného golema.

Golema, kterého měl stvořit rabi Lów, můžeme označit jako jednoho z nejznámějších na světě. Tato dvojice, ke které se váže několik desítek legend, je spojována s mnoha tajemstvími.⁶² Například tím největším je, proč měl golema stvořit právě rabi Lów. Tato spojitost, která je provází, vznikla až dvě století po smrti rabiho Lówa. Přitom v jeho rozsáhlém díle nenajdeme jedinou zmínku o golemovi či jiném stvoření z hlíny. Zůstává pravdou, že někteří židovští současníci Maharala jsou oprávněně spojováni se snahami stvořit golema. U rabiho Lówa ale žádné informace, které by toto tvrzení podporovaly, nenacházíme. „*Nejstarší české a židovské legendy neobsahují jedinou zmínku o tom, že by Lów stvořil golema. A Lówův příbuzný, Meir Perels, který v roce 1727 sepsal jeho životopis, jako by o žádných pověstech o Lówovi a pražském golemovi neměl ani ponětí.*“ Podle informací historiků se první informace, spojující Maharala s golemem, objevila v německojazyčném článku *Der Golam (sic) des Rabbi Low*. Ten pochází z ruky německého novináře Franze Klutschaka, a k jeho zveřejnění došlo v roce 1847.

První příběh o golemovi a Maharalovi v židovské literatuře se objevil ve sbírce příběhů *Sippurim* a napsal ho Leopold Weisel, který byl známý jako sběratel příběhů ze staré Prahy.⁶³ Golema měl údajně rabi Lów přivést k životu pomocí lístečku, na kterém měl napsanou tajnou kabalistickou formulí. Tímto způsobem učinil rabi Lów z tohoto stvoření svého sluhu. Jediným pravidlem, které musel dodržovat, bylo, že golema nesměl nechat oživeného v noc šabat. V tuto dobu mohl golem své moci zneužít a vymanit se z poslušnosti vůči rabimu. Rabi zahlcen svými povinnostmi na oživeného golema jeden páteční večer zapomněl, a tak dal golem průchod své ničivé přirozenosti. Rabi Lów, který jako tvůrce svého díla znal golema nejlépe, ho před celou Staronovou synagogou uklidnil a lísteček s kouzelnou formulí mu vyjmul.⁶⁴ Po této události se golem rozpadl zpět v hlínu, ze které byl stvořen a Maharal už nikdy žádného homunkula nestvořil.

⁶² PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 1993, s. 446.

⁶³ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 274.

⁶⁴ KLEMPERER, Gutmann, *Pražský rabinát: od časů rabiho Lówa ben Becalel, známého pod jménem rabi Löwe, až do našich časů (1609–1879)*, Praha 2008, s. 26.

Po roce 1909 známý polský rabín a učenec Judl Rosenberg, který se věnoval spisovatelské činnosti, napsal knihu, jenž vyšla pod názvem *Niflaot Maharal* (Maharalovy divy). Toto dílo můžeme označit jako text, který proslavil rabiho Lówa a golema více, než který jiný. Autor dílo vydal s tím, že publikuje rukopis Maharalova zetě. To se ale nakonec ukázalo jako lživé tvrzení, a tak je jeho dílo podvrhem, i když podvrhem mimořádné kvality. Takovýchto knih, které popisují příběhy o rabim Lówovi, Judl Rosenberg napsal více. Například v díle *Chošen mišpat* postava rabiho Lówa vystupuje jako detektiv v Londýně. Toto dílo je jasně inspirované dílem Artura Conana Doylea, který ve svých knihách představuje osobitou postavu Sherlocka Holmese. „*Až dodnes je příběh o Jehudovi Lówovi a pražském golemovi v Rosenbergově podání v mnoha tradičních židovských komunitách přijímán jako fakt a autentické vyprávění a spojení mezi Lówem a golemem je tu přijímáno jako nepochybné.*“⁶⁵

Možné spojení rabiho Lówa a golema historikové nacházejí v Maharalově komentáři k traktátu *Sanhedrin* 65b z Babylonského talmudu.⁶⁶ V tom rabi Lów komentuje Ravu, což byl babylonský učenec žijící ve 3. století. Ten se sám pokoušel o stvoření golema, oživit se mu ho ale nepodařilo. Maharal zde podotýká, že Raviho golem je nedokonalý, postrádá řeč i lidskou duši. Dále připouští, že stvoření golema je možné, ale pouze teoreticky. Prakticky je to nemyslitelné.

Ve svém díle *Beer ha-gola* Maharal ale uvádí, že „*užití magie talmudickými učenci za účelem tvoření golemů a telat je dovoleno právě proto, že se jedná o posvátnou a Bohem schválenou magii.*“ Maharal, i když v komentáři k Ravimu tvrdí, že stvoření golema je prakticky nemyslitelné, zde uvádí, že je uskutečnitelné. Zastává názor, že Bůh stvořil svět neúplný, a že povinností lidí je jeho dílo dokončit. Z tohoto důvodu nespátňuje na oživení a tvorbě golema nic nepřirozeného. Je součástí úkolu, který Bůh dal lidem – dokončit jeho dílo. Na základě tohoto názoru můžeme Maharala označit za kabalistu – rabína provozujícího židovskou mystickou magii. Právě jeho vztah ke kabale vedl ke vzniku pražských židovských legend, které o něm vypovídají.⁶⁷ „*To, co přispělo k Lówovu spojení s golemovskou legendou, jež se měla stát nejrozšířenější a neznámější židovskou legendou od biblických dob, bylo Lówovo mimořádné postavení vůdčí osobnosti mezi učenci a představiteli židovských obcí střední a východní Evropy*

⁶⁵ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 275–278.

⁶⁶ ANTONÍN, Luboš, ZADROBÍLEK, Vladislav, *Opus Magnum: kniha o sakrální geometrii, alchymii, magii, astrologii, kabale a tajných společnostech v Českých zemích*, Praha 1997, s. 182.

⁶⁷ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 288.

16. století, dále pak neobvyklá pověst českého národního hrdiny a konečně i jeho obraz jako divotvorce v českém a židovském folkloru.“⁶⁸

Vazba mezi golemem a rabi Löwem má však podle názorů badatelů i politický podtext. Legenda je zasazena zcela účelově do období rudolfínské Prahy, které je označováno jako zlatý věk, období magie, humanismu a renesance. Golem zde představuje nástroj hrubé síly lidu. Je důkazem toho, že utlačovaný lid je ochotný bránit se jak tělesnými silami, tak silami náboženskými a duchovními. Kromě politického motivu můžeme nalézt i motiv sociální. Ten je zasazen do situace, kdy i Češi s nežidovským původem spatřují v osobě rabiho Löwa jednu z důležitých postav své historie. Pro české Židy to naopak znamená, že se společně s Čechy podílejí na utváření společných dějin.⁶⁹ Postava golema je také velmi důležitá pro zkoumání historiků a filosofů, jelikož: „*nebýt golema jako české národní legendy, Češi by si možná nikdy nevšimli, že v jejich středu žil a vyučoval jeden z největších myslitelů středoevropské renesance., v jehož spisech člověk vzdělaný dvacátým stoletím s nekonečným úžasem nachází vedle tradičních biblických a talmudických traktátů a náboženské mystiky i podrobně rozpracované a univerzálně použitelné zásady etiky a základy teorie relativity, kvantové fyziky, nejmodernější pedagogiky, i post-freudovské psychologie.*“⁷⁰

⁶⁸ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 290.

⁶⁹ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 291.

⁷⁰ KURAS, Benjamin, *Nebýt Golema: rabbi Löw, židovství a češství*, Praha 1999, s. 7.

7 Rabi Lów a golem v uměleckém ztvárnění

7.1 Odkaz v německé literatuře

Německá literatura čerpala první příběhy o slavných rabínech a golemech ze dvou zdrojů. Prvním z nich byl rabi Elija z Chelmu a druhým byl příběh o rabínu Lówovi z Prahy, zvaném Maharal. Víc pozornosti se nakonec upřelo na příběh o Maharalovi. Ten se těšil veřejné popularitě, a to zejména kvůli spojitosti s historickou osobností císaře Rudolfa II. Jedním z mnoha německých romanopisců, kteří psali svá díla o osobě rabiho Lówa byl i Gustav Meyrink. Žil v letech 1868–1932 a napsal knihu s názvem *Golem* (1915). Kniha kromě poutavého příběhu představuje čtenáři nádherný obraz Prahy, v němž autor vyzdvihuje prostředí Malé Strany, nebo starodávné židovské ghetto.⁷¹ Samotná postava golema je v díle vykreslena takto: „*byl to cizokrajný typ, jaký jsem ještě nikdy neviděl: měl žlutou barvu tváře a šikmo položené oči. Byl předkloněn a zdálo se, že na něco čeká. Snad na nějaký příkaz.*“⁷² Zároveň se však hlavní postava knihy ocitá na pochybách, zda je Golem živým stvořením, nebo „*je jen jakési duševní umělecké dílo, v němž není obsaženo lidské vědomí – umělecké dílo, které vzniká tak, jako vyrůstá krystal z beztvaré hmoty podle stále stejných vnitřních zákonů.*“⁷³

7.2 Obraz rabiho Lówa v české literatuře a pověstech

První českojazyčná legenda o Maharalovi pochází z roku 1844 a jejím autorem je Václav Bolemír Nebeský (1818–1882), který ji uveřejnil v časopise *Květy*. Jeho legenda je spojena se Starým židovským hřbitovem v Praze a poukazuje na to, že za kamennými náhrobky se skrývá více, než může pouhé oko návštěvníka zachytit. Dle jeho názoru sedí rabi Lów ve své hrobce a je zabrán do studia při čekání na posla, který mu má zodpovědět poslední velkou otázku. Tato otázka však v knize zmíněna není.⁷⁴ Dalším významným českým spisovatelem, který se věnoval tomuto tématu, byl Josef Svátek (1835–1897). Byl profesionálním historikem a archivářem, který se profesionálně věnoval rudolfinské etapě českých dějin. Mimo to byl také autorem mnoha historických románů, z nichž nejznámější jsou: *Majestát Rudolfa II.* (1871) a *Pražské pověsti a legendy* (1883). Sbírkou *Pražské pověsti a legendy* čítá asi 220 pověstí, které se vždy zaměřují na určitou pražskou čtvrť. Vynikají zejména pověsti z okolí katedrály svatého

⁷¹ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 308–311.

⁷² MEYRINK, Gustav, *Golem*, Praha 1993, s. 179–180.

⁷³ MEYRINK, Gustav, *Golem*, Praha 1993, s. 35.

⁷⁴ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 321.

Víta a Karlova mostu. Sám autor v předmluvě svého díla informuje čtenáře o tom, že všechny pověsti nacházející se ve sbírce sepsal sám na základě lidových vyprávění, která sbíral po dobu třiceti let. Dvanáct z těchto pověstí je zaměřeno na pražské Židovské Město. Ty pojednávají o Staronové synagoze, Starém židovském hřbitově či Klausové synagoze. O rabim Lówovi se dočteme ve třech legendách. První pojednává o stvoření golema.⁷⁵ „*Rabín Bezalel Lev vytvořil si jednou podobu člověka z hlíny, aby mu byl golemem, to jest služebníkem, který by mu práce domácí vykonával.*“⁷⁶ Druhá o vypuknutí dětského moru v ghettu a třetí popisuje příběh rabiho Lówa, který zachrání obyvatelstvo ghetta před vypovězením z Prahy za vlády císaře Rudolfa II.

Josef Svátek byl váženým spisovatelem a jeho dílem se nechal inspirovat i Alois Jirásek (1851–1930) ve svých *Starých pověstech českých* (1894). Pověsti jsou v knize sestaveny dle lokalit, ze kterých pocházejí a jedna z nich nese název *Z židovského města*.⁷⁷ Mezi těmito legendami je i příběh o rabi Lówovi a pražském golemovi, který pojednává o tom, jak rabi Lów stvořil golema, ale při odchodu na zasvěcení šabesu mu zapomněl vyndat oživovací „šém“. Nakonec se rabimu povedlo golema zastavit, ale už nikdy ho znovu neoživil a zanechal ho ve staré synagoze, kde se služebník rozpadl v prach.⁷⁸ Jedná se o takzvanou převyprávěnkou pražské verze, která zmiňuje i záchranu pražských Židů, o níž ve svém díle píše i Josef Svátek. „*O dvacet let později dodal Jirásek ještě jednu lówovskou pověst, „Rabbi Lów a smrt“ (1913), další příklad dojemného vyprávění, které představuje rabiho Lówa jako šťastného otce rodiny a učeného muže váženého křesťany. Daří se mu několikrát oklamat smrt, ale nakonec jsou všechny úskoky marné: souboj prohraje v okamžiku, kdy přivoní k růži, kterou mu dala jeho žena k narozeninám – smrt se v ní lstivě skryla.*“⁷⁹

Příběhem pražského rabína a golema se zabýval také Vítězslav Nezval ve své poetické sbírce *Praha s prsty deště*. Jeho dílo se však liší od již zmíněných tím, že nepojednává pouze o Praze starých časů, ale i o soudobé Praze. Ve sbírce nalezneme tedy básně o Zlaté uličce či Kampě. Součástí básní o staré Praze jsou básně zaměřené na židovskou tematiku: *Židovský hřbitov*, *Hodiny v ghettu* a *Rabbi Lów*. V poslední zmíněné básni Nezval přirovnává pověst o rabi Lówovi k poezii.⁸⁰

⁷⁵ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 327–329

⁷⁶ SVÁTEK, Josef, *Pražské pověsti a legendy*, Praha 2002, s. 181.

⁷⁷ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 327–329.

⁷⁸ JIRÁSEK, Alois, *Staré pověsti české*, Praha 1999, s. 154–156.

⁷⁹ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 327–329.

⁸⁰ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 331–334.

„Hledal jsi poesii a nalézáš pověst

Konečně jsou opět k něčemu historiky o rabbi Lówovi

Je to tvůj příběh poesie

Je to tvůj příběh jak bych tě nepoznal podáváš mi ruku přes vzdálená století“⁸¹

Jak poezie, tak pověst o rabínovi mají dle Nezvala slabá místa, která jsou spojena s rizikem sázky a vytváří něco, co se může vymknout z rukou. Následně čtenáři předestírá to, že i poezie je smrtelná a umírá, tak jako rabi Lów smrtí skrytou v růži.

O postavě Maharala vypráví i Jaroslav Vrchlický, který o něm napsal komedii s názvem *Rabínská moudrost* (1886). V tomto díle je Maharal vykreslen jako zachránce pronásledovaných Židů i křesťanů. Tím, že svědomitě plní svou rabínskou povinnost, je považován za představitele spravedlnosti a práva. Vrchlický se takovýmto vykreslením rabího Lówa pokouší o negaci rudolfinského mýtu. Postava rabína je pouze obyčejný duchovně založený člověk, a nejedná se v žádném případě o znalce kabaly či dokonce magie. S tímto záměrem představit Maharala jako obyčejného člověka přichází Vrchlický ještě ve dvou svých básních: *Na starém hřbitově židovském* (1893) a *Golem* (1902).⁸²

Příběhy pražského židovského města se nechal ve svém díle inspirovat i český historik a univerzitní profesor Václav Vladivoj Tomek (1818–1905). Jeho dílo *Pražské židovské pověsti a legendy* obsahuje celkem pět pověstí o rabi Lówovi a golemovi. První pojednává o příchodu Jehudy syna Bezalelova do Prahy. Druhá hovoří o stvoření golema a následující o setkání Maharala s císařem, který chtěl vidět slavné židovské patriarchy. Rabi Lów je tedy na jeho přání povolal z hrobů, a zjevili se jako přízraky. Císař se však začal smát a tím bylo kouzlo přerušeno. I v současnosti prý lze spatřit v jednom ze sálů na Pražském hradě nakloněnou padající klenbu, která se skoro zřítíla při přerušení rabínského kouzla. Zbylé dvě legendy pak pojednávají o Lówovi a hraběti, a dětech ze starožidovského hřbitova.⁸³

Maharal a jeho stvoření z hlíny jsou aktuálním tématem i pro současné spisovatele. Například František Kafka (1909–1991) napsal knihu s názvem *Velký pražský rabi Jehuda Lów: nová vyprávění z doby renesance*. Autor spojuje informace z historických pramenů s vlastní fantazií. Dochází tak k obrodě tohoto tématu a příběhy se stávají

⁸¹ NEZVAL, Vítězslav, *Praha s prsty deště*, Praha 2000, s. 164.

⁸² PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 331–337.

⁸³ TOMEK, Václav Vladivoj, *Pražské židovské pověsti a legendy*, Praha 1995, s. 53–69.

poutavější pro současné čtenáře.⁸⁴ Stvoření golema zaujalo kromě romanopisců a historiků také autora spisu *Golem: historická studie* Oldřicha Eliáše. Eliáš se ve svém spise zaměřuje na postavu golema jako na skutečnou materiální postavu nejen českých, ale i světových dějin. Podrobně rozpracovává vznik golemů už ve starém Egyptě a Číně. Následně se jeho výklad přesouvá ke starožidovské pověsti o rabi Lówovi a golemovi. Autor se čtenáři snaží na základě historických pramenů objasnit stvoření, osud i zánik pražského golema, který je doplněn o kapitolu zabývající se oživujícím předmětem *šémem*.⁸⁵

7.3 Ztvárnění rabiho Lówa a golema v českém výtvarném umění

Prvních výtvarných zpracování se tato dvojice dočkala až ve 20. století v období první světové války, kdy došlo k obrodě české židovské legendy. Zájem přetrval až do druhé poloviny 20. století, kdy se postava golema objevuje jako alegorie člověka v technické civilizaci.

V roce 1894 došlo k novému vydání *Pražských pověstí a legend* Josefa Svátka, které bylo obohaceno o ilustrace. Pro knihu je vytvořil populární ilustrátor Věnceslav Černý (1865–1936). Jedná se o několik vyobrazení, na nichž je zachyceno například setkání rabiho Lówa s císařem Rudolfem II. na Karlově mostě. Tato ilustrace doprovází legendu, v níž rabi Lów zastavuje císařský kočár, aby si s císařem pohovořil o vyhoštění Židů z Prahy. Dílo ilustrátora zaujalo i Aloise Jiráska, který jeho ilustrace použil ve svém díle *Staré pověsti české*.

Za nejlepší zobrazení rabiho Lówa je však považováno až dílo Mikoláše Alše. Umělce spojovalo přátelství s Aloisem Jiráskem, který se po shlédnutí ilustrací v časopiseckém vydání pražských pověstí, jejichž autorem byl právě Aleš rozhodl, že znovu vydá své *Staré pověsti české* a to s ilustracemi Mikoláše Alše. Nové vydání, ke kterému došlo v roce 1894, mělo veliký ohlas a Jiráskovo dílo se stalo povinnou četbou. Mikoláše Alše motivy pražských pověstí nadchly a v roce 1897 uveřejnil kresebnou studii s názvem *Rabi Lów čtoucí v Talmudu*. Ta byla uveřejněna jako ilustrace ke stati Zikmunda Wintra *Pražské ghetto*. Z pera Alše pochází také nejstarší novodobé

⁸⁴ KAFKA, František, *Velký pražský rabi Jehuda Löw: nová vyprávění z doby renesance*, Praha 1994, s. 7.

⁸⁵ ELIÁŠ, Oldřich, *Golem: historická studie*, Praha 1996, s. 61–80.

vyobrazení golema, které je zachyceno v perokresbě *Rabi Löw a Golem*, která byla publikována v roce 1899 v časopise *Květy*.⁸⁶

Ilustrátorem 20. století, jehož dílo nelze opomenout je Jiří Trnka. Ten stejně jako Mikoláš Aleš ilustroval *Staré pověsti české*, a to ve vydání z roku 1961. Maharal ho zřejmě velmi zaujal, neboť mu v knize věnuje dvě celostránkové ilustrace.⁸⁷

7.4 Filmové a divadelní ztvárnění

S prvním filmovým zpracováním golema a Maharala přišel režisér Henrik Galeen, který natočil film *Golem* na motivy stejnojmenného dramatu Arthura Holitschera. Představitelem golema se stal Paul Wegener, který svůj herecký výkon v masce golema předvedl celkem ve třech filmových ztvárněních na toto téma. Známou revue *Golem* zpracovali Jiří Voskovec a Jan Werich. Ti umístili postavu golema do prostředí pražského židovského ghetta. Tento film však vznikl pouze ve francouzské verzi a postavu golema v něm ztvárnil Ferdinand Hart. Stejnojmenné představení ale bylo uvedeno v Osvobozeném divadle v sezóně 1931–1932.⁸⁸ Děj příběhu se odehrává v prostorách Pražského hradu a vypráví o císaři Rudolfu II., který chce získat lásku krásné Sirael a doufá, že mu k ní dopomůže golem. Problém nastává, když se golem do Sirael zamiluje stejně jako císař.⁸⁹

Prvorepublikové drama Voskovce a Wericha bylo aktualizováno v 50. letech dvojicí filmů *Císařův pekař a Pekařův císař* (1951). Pod režisérským vedením Martina Friče v něm sehrál hlavní dvojroli Jan Werich. Ze všech filmových ztvárnění je pro českého diváka nepochybně tím nejznámějším. Postava golema je tu ztvárněna jako hrozné hliněné monstrum bez tváře. Film se odlišuje od ostatních snímků s tou tematikou převážně tím, že zde poprvé golema nehraje člověk. Jedná se pouze o hliněnou figuru, která sama není schopna žádného pohybu. Výtvarné ztvárnění golema z *Císařova pekaře* zcela zobecnělo a v očích většinové populace je nahlížen právě v podobě dané mu sochařem Jaroslavem Horejcem. Jméno rabiho Löwa ve snímku padne pouze dvakrát.⁹⁰

Postava rabiho Löwa je v umění téměř vždy vykreslena jako moudrý, vzdělaný a respektovaný muž. Míra jeho znalostí je natolik obsáhlá, že mu dovoluje ovládat

⁸⁶ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 343–347.

⁸⁷ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 351.

⁸⁸ PUTÍK, DEMETZ (ed.), *Cesta života*, s. 387–398.

⁸⁹ POJAR, Miloš (ed.), *Golem v náboženství, vědě a umění*, Praha 2003, s. 82.

⁹⁰ POJAR, Miloš (ed.), *Golem v náboženství, vědě a umění*, Praha 2003, s. 110.

i jinak neznámé kabalistické techniky, které mu umožňují například i oživit golema. Podstatné však je, že se nikde neobjevuje ani náznak antisemitismu. Nikdo nepochybuje, že rabi Lów je trvalou a významnou součástí českého dějinného i kulturního odkazu.

8 Závěr

Jak bylo zmíněno v úvodu, cílem mé práce bylo představit osobu rabiho Lówa nejen jako postavu z pověstí a legend, které se vážou k hlavnímu městu, ale zejména jako myslitele a tvůrčí osobnost.

Nejprve jsem představila rodinný původ rabiho Lówa, k němuž se ale dochovalo minimální množství relevantních zdrojů. Větší množství informací poskytlo rabiho působení na pozici vrchního moravského rabína se sídlem v Mikulově. Se svou ženou Perl se roku 1573 přestěhoval do Prahy, kde působil jako vrchní rabín pražského Židovského Města a zároveň rektor ješivy v Klausové synagoze, kterou nechal vystavět Mordechaj Maisl. Svou funkci vrchního rabína opustil předčasně, pozici rektora však zastával až do své smrti v roce 1609. Mezi jeho žáky patřil mimo jiné i David Gans, jenž podal jedinou známou relevantní zprávu o audienci rabiho Lówa u císaře Rudolfa II.

Za dobu Maharalova působení v pražském Židovském Městě je s ním spojena velká řada židovských náboženských míst. Jeho náhrobek na Starém židovském hřbitově se stal poutním místem, jeho místo ve Staronové synagoze je na jeho počest dodnes neobsazeno a v prostorách Klausové synagogy jsou vystaveny jeho pomůcky, které používal k vykonávání náboženských obřadů.

Kromě toho, že zastával pozici rektora a vrchního rabína, byl také váženým myslitelem a filosofem, který velmi přispěl k rozvoji židovské filosofie i samotného náboženství tím, že psal spisy, které jsou většinou ve formě komentářů k traktátům Talmudu. Jeho dílo se dodnes studuje na ješivách jako nejlepší způsob uchopení talmudických textů.

V kapitole *Druhý život rabiho Lówa: rabi a golem* jsem se pokusila uvést na pravou míru tradiční propojování rabiho Lówa s golemem. Badatelé se souhlasně vyjadřují, že veškeré spisy, které pojednávají o Maharalovi a golemovi, nejsou autentické a jsou až produktem 19. století. Jediné spojení lze vystopovat v komentáři k Ravimu (*Sanhedrin* 65b), babylónskému učenci žijícímu ve 3. století. Ravi se pokoušel o stvoření golema z hlíny, to se mu ale nepodařilo. Rabi Lów k tomu poznamenal, že je to možné, ale toliko teoreticky.

Jakkoli se nelze s tvrzením o spojení golema a rabiho Löwa ztotožnit, není možné opominout, že v současném všeobecném povědomí tajemnost a magie k postavě rabiho Löwa neodmyslitelně patří, zakotvuje ho ve všeobecném povědomí a má svůj odraz v umělecké tvorbě, čímž nabývá vlastní svébytnosti a nepřehlédnutelné hodnoty. Z tohoto důvodu jsem pojala poslední kapitolu své bakalářské práce jako představení jeho uměleckého ztvárnění právě ve spojení s golemem. Proslavil ho zejména německý spisovatel Gustav Meyrink, který napsal knihu s názvem *Golem*. Postava golema je zde vykreslena jako hrozné monstrum, které působí jen strach a ničí vše kolem sebe. Komickou verzi golema a s ním i rabiho Löwa představili až Jiří Voskovec a Jan Werich ve svém představení pro Osvobozené divadlo, transformované v 50. letech do dvojice filmů Martina Friče *Císařův pekař a Pekařův císař*. Mimo Gustava Meyrinka se touto pražskou legendou nechali inspirovat i čeští spisovatelé. Například Alois Jirásek zveřejnil pověst o rabi Löwovi a golemovi ve svých *Starých pověstech českých*. Ve výtvarném umění využil golemovského námětu jako jeden z mnoha umělců známý český malíř Mikoláš Aleš. Ten svými ilustracemi doplňoval knihy, které o Löwovi a golemovi pojednávaly.

Ve své bakalářské práci jsem se pokusila představit rabiho Jehudu Löwa ben Becalela jako historicky významnou osobnost. Striktně jsem oddělila její mýtický druhý život od reálné skutečnosti, která ho definuje jako významného myslitele. Je tu však ještě jeden podstatný, byť možná nevědomý vklad rabiho Löwa: svým významem se stal důležitým prvkem pro postupné sbližování českého a izraelského národa. Tím, že česká společnost začala rabiho Löwa vnímat a přijímat jako jednu ze svých historicky významných osobností, začali si i čeští Židé uvědomovat, že se s Čechy podílejí na společném dějinném příběhu. V procesu společné identity je to jistě nepřehlédnutelný vklad.

9 Bibliografie

9.1 Prameny

GANS, David ben Šlomo, *Ratolest Davidova*, 1. vyd. Praha: Academia, 2016, Judaica; sv. 20. ISBN 978-80-200-2535-7.

JEHUDA LEVA BEN BECALEL, *Cesta života = Derech chajim: 2. perek*, 1. vyd. Praha: P3K, 2009, Sifrej Maharal; sv. 4. ISBN 978-80-87186-02-2.

JEHUDA LEVA BEN BECALEL, *Ner micva: o svátku Chanuka*, 1. vyd. Praha: P3K, 2006, Sifrej Maharal; sv. 1. ISBN 80-903587-5-6.

JEHUDA LEVA BEN BECALEL, *Stezka návratu: výběr z knihy Netivot olam*, 1. vyd. Praha: P3K, 2007, Sifrej Maharal; sv. 2. ISBN 978-80-903587-7-5.

JEHUDA LEVA BEN BECALEL, *Stezka Tóry: výběr z knihy Netivot olam*, 1. vyd. Praha: P3K, 2008, Sifrej Maharal; sv. 3. ISBN 978-80-87186-01-5.

9.2 Literatura

ANTONÍN, Luboš, ZADROBÍLEK, Vladislav, *Opus Magnum: kniha o sakrální geometrii, alchymii, magii, astrologii, kabale a tajných společnostech v Českých zemích*, 1. vyd. Praha: Trigon, 1997, ISBN 80-85320-95-9.

BRÁNSKÝ, Jaroslav, *Židé v Boskovicích*, 1. vyd. Boskovice: Klub přátel Boskovic, 1999, ISBN 80-85834-64-2.

DAVID, Abraham, *The prague Maharal and his participation in the jewish-christian polemics*, In: *Judaica Bohemiae XXXIII.*, Praha: Židovské muzeum v Praze, 1997, s. 44–46.

ELIÁŠ, Oldřich, *Golem: historická studie*, Praha: Půdorys, 1996, ISBN 80-86018-00-8.

HRDLIČKA, Karel, *Vývoj golemovské tradice v judaismu*, In: *Akta Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni*, 1 (2006), 1. vyd. Ústí nad Labem: Nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2006, ISBN 80-903412-9-2.

JIRÁSEK, Alois, *Staré pověsti české*, Praha: Cesty, 1999, ISBN 80-7181-294-3.

KAFKA, František, *Velký pražský rabi Jehuda Löw: nová vyprávění z doby renesance*, 1. vyd. Praha: Kalich, 1994, ISBN 80-7017-816-7.

- KLEMPERER, Gutmann, *Pražský rabinát: od časů rabiho Löwa ben Becalel, známého pod jménem rabi Löwe, až do našich časů (1609–1879)*, 1. vyd. Praha: Sefer, 2008, Judaika; sv. 13. ISBN 978-80-85924-54-1.
- KURAS, Benjamin, *Nebýt Golema: rabbi Löw, židovství a češství*, 1. vyd. Praha: Evropský literární klub, 1999, ISBN 80-7214-257-7.
- MEYRINK, Gustav, *Golem*, 4. vyd. Praha: Argo, 1993, ISBN 80-85794-19-5.
- NEHER, André, *Pražský Maharal v době své a dnešní*, In: *Židovská ročenka 5736/1975–1976*, 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1975, s. 63–70.
- NEZVAL, Vítězslav, *Praha s prsty deště*, 2. samost. vyd. Praha: Akropolis, 2000, ISBN 80-85770-88-1.
- PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, 1. vyd. Praha: Sefer, 1993, Judaika; sv. 2. ISBN 80-900895-4-2.
- POJAR, Miloš, ed. *Golem v náboženství, vědě a umění: sborník přednášek ze semináře konaného 9. října 2002 ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze*, Praha: Židovské muzeum, 2003, ISBN 80-85608-67-7.
- PUTÍK, Alexandr, DEMETZ, Peter, ed. *Cesta života: Rabi Jehuda Leva ben Becalel: kol. 1525–1609*, 1. vyd. Praha: Academia, 2009, ISBN 978-80-200-1742-0.
- SADEK, Vladimír, *Social aspects in the work of prague Rabbi Löw (Maharal, 1512–1609)*, In: *Judaica Bohemiae XIX.*, Praha: Židovské muzeum v Praze, 1983, s. 3–21.
- SADEK, Vladimír, ŠEDINOVÁ, Jiřina, *Starý židovský hřbitov a Klausová synagoga*, Praha: Státní židovské muzeum, 1989, ISBN 80-900750-0-2.
- SADEK, Vladimír, *Židovská mystika*, 2. upravené vyd. Praha: Agite/Fra, 2009, ISBN 978-80-86603-91-9.
- SOUSEDÍK, Stanislav, *Židovská filosofie v českých zemích do sklonku 17. století*, In: *Teologické texty: časopis pro teologii a službu církve 1999/1*, Praha: Zvon, s. 21–23.
- SVÁTEK, Josef, *Pražské pověsti a legendy*, 5. vyd. Praha: Paseka, 2002, ISBN 80-7185-541-3.
- ŠEDINOVÁ, Jiřina, *David Gans: pražský renesanční židovský historik*, 1. vyd. Praha: Academia, 2016, Judaika; sv. 19. ISBN 978-80-200-2547-0.

TOMEK, Václav Vladivoj, *Pražské židovské pověsti a legendy*, 3. vyd. Praha: Volvox Globator, 1995, ISBN 80-85769-58-1.

VLČEK, Pavel, ed. a kol., *Umělecké památky Prahy, Staré Město, Josefov*, 1. vyd. Praha: Academia, 1996, ISBN 80-200-0538-2.

10 Resumé

This Bachelor's thesis is focused on a famous figure of not only Jewish but also Czech history – Rabbi Lőw, nicknamed Maharal. The beginning of the thesis deals with his family origin and environment. The second chapter concentrates on his career, which was very extensive. He mostly worked as a Chief Rabbi in Moravia and as well as in Prague. He was also a rector of Klaus Synagogue in Prague, which was exclusively built for him by his friend - the mayor of local Jewish village Mordechaj Maisel. Apart from this synagogue, there are many other places - important not only for the Jewish but also for Czech public that are related to his name. We talk about the Old New Synagogue in Prague or the Old Jewish Cemetery.

Besides his rabbinical activity, Rabbi Lőw is also well-known for his literary and philosophical output. He is regarded as one of the most prolific authors of Jewish literature in the 16th century. Plenty of his work remained well preserved and still is a valuable contribution not only for historical explorers but for general public as well. That is the reason, why it still is being presented and published. The last two chapters in this thesis focus on artistic picture of Rabbi Lőw and golem, which he is associated with. Many people, such as artists, writers and even film-makers, were inspired by this pair. Important thing is, that Rabbi Lőw and golem are part of history of Rudolph Prague and they create common history of Jewish and Czech people.

11 Přílohy

Příloha č. 1. – Starý židovský hřbitov v Praze. Zdroj: autorka.

Příloha č. 2. – Hrob rabiho Lówa, Starý židovský hřbitov v Praze. Zdroj: autorka.

Příloha č. 3. – Klausová synagoga, pohled ze Starého židovského hřbitova. Zdroj: autorka.

Příloha č. 4. – Sedadlo rabiho Lőwa ve Staronové synagoze v Praze. Zdroj: autorka.

Příloha č. 5. – Replika sochy Ladislava Šalouna *Sousoší rabiho Lőwa* pro nároží Nové radnice v Praze, vystavena v Maislově synagoze. Zdroj: autorka.

Příloha č. 6. – Meyrinkův golem. Zdroj: MEYRINK, Gustav, *Golem*, Praha 1993, s. 2.

Příloha č. 7. – rabi Löw ve výtvarném zpracování Mikoláše Aleše. Zdroj: JIRÁSEK, Alois, *Staré pověsti české*, Praha 1999, s. 155.